РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента Кощинець Маріанни Ігорівни на дисертацію Федорюк Людмили Василівни на тему «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні», подану до захисту у спеціалізовану вчену раду Національної академії внутрішніх справ на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дослідження. Правове регулювання сфери державного страхування в Україні наразі перебуває на етапі інтенсивного та багатовекторного розвитку. Цей процес зумовлений не лише прагненням до гармонізації з європейськими інтеграційними процесами, але й необхідністю оперативного реагування на поточні соціальні, економічні та, що особливо важливо, воєнні реалії.

Регуляторна база, яка визначає діяльність страховиків в Україні, мусить адекватно відображати реальний економічний стан країни та враховувати далекосяжні наслідки триваючого воєнного стану. На сучасному етапі відбувається складна та багатогранна робота з адаптації національного законодавства до вимог та стандартів Європейського Союзу. Важливо підкреслити, що в умовах військової агресії цей процес набуває особливої складності, часто супроводжується виникненням правових колізій та потребує значних часових затрат для свого повноцінного завершення.

Проблема державно-правового регулювання страхової діяльності є однією з найбільш гострих та актуальних як у теоретичному осмисленні, так і в практичній площині сучасного вітчизняного страхового сектору. Важливість її ґрунтовного дослідження зумовлена тим, що ця складна система дотепер остаточно не сформувалася. Ми спостерігаємо постійні трансформації на страховому ринку, безперервне вдосконалення нормативно-правової бази, що регулює страхування, а також зміни у функціях та діяльності державних регуляторних органів. Ця нестабільність системи державно-правового регулювання у сфері страхування є прямим наслідком складних макроекономічних процесів, загальних проблем економіки країни, а також активної інтеграції України у міжнародні економічні та правові простори.

Страховий ринок, без перебільшення, є важливою складовою економіки будь-якої держави та слугує своєрідним індикатором її соціального та економічного благополуччя. Тому, правове регулювання сфери державного страхування в Україні має здійснюватися на засадах всебічної системності, стратегічного планування, високої компетентності та абсолютної прозорості.

При цьому необхідно обов'язково враховувати поточний стан економіки, існуючі ризики та чітко визначені цілі розвитку.

З огляду на вищезазначене, одним з ключових завдань правового регулювання сфери державного страхування є не лише ефективний захист прав споживачів страхових послуг, але й забезпечення сприятливих та належних умов для стабільного функціонування страхових компаній. Усі ці обставини разом зумовлюють нагальну потребу у подальшому розвитку та поглибленні наукових досліджень з питань державно-правового регулювання страхової діяльності в Україні.

З огляду на це, обрана Л.В. Федорюк тема дисертаційного дослідження «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» є надзвичайно актуальною. Вона присвячена вирішенню вкрай важливих питань сьогоденного нормативно-правового регулювання у сфері державного страхування та має значну практичну цінність для формування ефективної та стійкої страхової системи в Україні.

Дисертація виконана ***відповідно до важливих наукових програм, планів, тем.*** Зокрема, дисертаційне дослідження ґрунтується на Плані дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021–2023 роки (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 року № 756-р), Національній стратегії у сфері прав людини (Указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021), Цілях сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019), Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженій постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 року №12-21; відповідає тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 29 листопада 2022 року (протокол № 15).

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувачки.

Дослідження дисертації та наукових публікацій демонструє, що завдяки логічній структурі авторка змогла всебічно та повно висвітлити обрану тему в рамках визначеного обсягу. Ґрунтовний аналіз праць науковців дозволив дисертантці вирішити важливе наукове завдання, надати відповіді на актуальні питання та розробити пропозиції й рекомендації для подальшого вдосконалення теоретико-прикладних аспектів правового регулювання сфери державного страхування в Україні.

Дисертанткою у роботі проаналізовано та використано 221 найменувань джерел, які дали змогу всебічно і повно вирішити поставлені завдання, сформулювати відповідні пропозиції та рекомендації.

Результати дослідження Федорюк Л.В. висвітлено у пятьох статтях, опублікованих у журналах, визнаних Міністерством освіти і науки України науковими фаховими виданнями з юридичних наук категорії «Б», та у десяти працях апробаційного характеру, оприлюднених на науково-практичних конференціях.

Отже, дисертаційне дослідження Федорюк Людмили Василівни на тему «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» виконане на належному високому науковому рівні.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Представлені дисертанткою результати здійснених досліджень засвідчують їх наукову новизну. Варто зауважити, що дисертація є одним із перших у вітчизняній правовій доктрині комплексним монографічним дослідженням, в якому сформована науково-обґрунтована концепція вдосконалення правового регулювання державного страхування в умовах сучасних соціальних змін та економічних трансформацій, що передбачає виявлення нормативно-правових прогалин, аналіз інституційних та функціональних зв'язків між суб'єктами державного страхування, а також розробку ефективного механізму правового впливу, здатного забезпечити фінансову стійкість страхової системи та соціальну захищеність споживачів страхових послуг відповідно до європейських стандартів.

Зокрема вперше доведено, що ефективне правове регулювання державного страхування в Україні доцільно визначати не лише як сукупність правових норм та нормативних приписів, що регламентують організаційно-правові й фінансові аспекти функціонування страхового сектору, а як цілісну інституційно-правову модель, здатну забезпечити еволюційний перехід від правової фрагментарності та регуляторної недосконалості до прозорої, адаптивної й стабільної системи державного страхування; обґрунтовано концепцію трансформації механізмів правового регулювання сфери державного страхування в Україні в умовах воєнного стану, яка ґрунтується на необхідності впровадження системи першочергових заходів антикризового фіскально-правового характеру та технологічної модернізації страхових послуг; обґрунтовано доцільність гармонізації національного страхового ринку з європейськими регуляторними стандартами з урахуванням ключових практичних викликів, які постають на цьому шляху: впровадження активної іноземної конкуренції на вітчизняному страховому ринку; кореляції

страхового ринку відповідно до динаміки економічного зростання країни; застосування наднаціональних регуляторних правил та вимог; скорочення кількості страхових компаній на українському страховому ринку через запровадження посилених регуляторних норм.

Дисертанткою удосконалено положення щодо комплексної періодизації ретроспективи правового регулювання державного страхування в Україні, яке дозволило виявити тенденції правотворчих процесів, ідентифікувати та критично осмислити недоліки, що мали місце на попередніх етапах розвитку з метою їх урахування в подальших реформах, а також змоделювати вітчизняну практику правового регулювання сфери державного страхування відповідно до загальноєвропейських стандартів та євроінтеграційних зобов'язань України; в межах класифікації методів правового впливу держави на сферу державного страхування, що охоплює традиційний поділ на прямі методи (виконують стабілізаційну, превентивну та контрольну функції в системі державного страхування) та непрямі методи (спрямовані на формування сприятливих економіко-правових умов для відповідальної поведінки учасників страхового ринку) обґрунтовано доцільність узгодженого використання директивних і стимулюючих регуляторних механізмів при формуванні адаптивної вітчизняної моделі державного регулювання у сфері страхування; рекомендації для імплементації міжнародного досвіду у сфері регулювання страхової діяльності в напрямі врахування критичної оцінки релевантності світових практик страхування й особливостей національного соціально-економічного середовища, поєднання механізмів комерційного страхування та державної регуляторної підтримки, стимулювання розвитку вітчизняної страхової сфери відповідно до стандартів прозорості, стабільності, конкурентоспроможності й ефективності.

Дістало подальший розвиток положення про системну концепцію принципів правового регулювання державного страхування, яка побудована з урахуванням циклічності економічного розвитку, публічно-правової природи державного впливу та збалансованого захисту інтересів усіх учасників страхового ринку. У межах запропонованої концепції розглянуто принципи правового регулювання державного страхування як функціональні інструменти забезпечення фінансової стійкості страхових організацій, підвищення їх інвестиційної ефективності та гарантування прав споживачів страхових послуг у періоди як економічного зростання, так і фінансової нестабільності; обґрунтування моделі системи суб'єктів державного страхування як цілісного, багаторівневого та динамічного утворення, яке функціонує на засадах прозорості, інституційної взаємозалежності,

інтегративної єдності, функціональної горизонтальної, вертикальної, внутрішньоорганізованої взаємодії суб'єктів згаданої системи з метою стабілізації розвитку страхового ринку, подолання кризових викликів та досягнення стратегічних завдань державної політики у сфері страхування; теоретико-методологічний підхід щодо розуміння правового регулювання менеджменту страхової діяльності як самостійного напряму державного впливу на функціонування страхових організацій, що поєднує механізми інституційного та функціонального контролю з метою забезпечення фінансової стійкості, оцінки економічного потенціалу страхових організацій, запобігання зловживанням, недоброчесним управлінським рішенням та порушенню регуляторних вимог.

Результати дисертаційного дослідження Федорюк Л.В. пройшли належну апробацію на міжнародних, всеукраїнських конференціях та засіданнях круглих столів Національної академії внутрішніх справ, а також були опубліковані у фахових виданнях України. Публікації сприяли реалізації поставлених у дисертації завдань, а напрацювання дисертантки впроваджено в практичну діяльність та освітній процес.

Таким чином, дисертаційне дослідження Л. В. Федорюк виконане на високому теоретичному та методологічному рівнях.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Беззаперечна обґрунтованість положень, висновків, рекомендацій та пропозицій, сформульованих у дисертаційному дослідженні Л.В. Федорюк, є очевидною. Їхня послідовність є логічно виведеною з контексту дисертації, базуючись на ретельно зібраних емпіричних даних, їх всебічному аналізі, узагальненні та індивідуальних судженнях авторки. Особливо варто відзначити пропозиції, розроблені дисертанткою, стосовно необхідність першочергового впровадження на державному рівні комплексних системних заходів щодо функціонування страхового ринку в умовах воєнного стану в Україні та ідентифікації ключових викликів, які постають перед галуззю у цей критичний період. Ці пропозиції володіють суттєвим теоретичним значенням для розвитку правової науки та практичною цінністю для удосконалення законодавчої бази.

Отже, дисертаційне дослідження Л.В. Федорюк містить беззаперечно обґрунтовані положення, висновки, рекомендації та пропозиції. Їхня логічна послідовність чітко простежується в тексті, оскільки вони ґрунтуються на авторських судженнях, а також на зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Для досягнення результатів наукового пошуку, які виносяться на захист, було застосовано цілий комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема історичний, компаративний, порівняльно-правовий, структурно-функціональний, формально-логічний, діяльнісний підхід у поєднанні із методом моделювання тощо.

Дисертанткою вдало використаний прогностичний метод, який став важливим методологічним підходом, який забезпечив практичну значимість дисертації та сприяв формуванню концептуальних стратегій для вдосконалення державного регулювання страхового ринку в умовах множинної невизначеності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції можуть бути використані: у правотворчій діяльності з метою розробки нових або внесення змін до чинних нормативних актів у частині адаптації норм європейського страхового права, а також у сфері захисту прав споживачів страхових послуг; у правозастосовній практиці для вдосконалення політики державних інституцій у процесі регуляторного нагляду у сфері страхування та забезпечення вимог платоспроможності страховиків; в освітньому процесі при підготовці та проведенні лекційних, семінарських і практичних занять зі здобувачами вищої освіти з адміністративного, фінансового та трудового права.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація Л.В. Федорюк викладена українською мовою, має чітку структуру, що відповідає вимогам МОН України та Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами).

Дисертація містить анотацію, список опублікованих праць за темою дисертації, зміст, вступ, три розділи, що поділені на дев'ять підрозділів, висновки до розділів, загальні висновки, список використаних джерел (221 найменування на 30 сторінках), 3 додатки. Загальний обсяг дисертації становить 222 сторінки, з яких 192 сторінки основного тексту.

Анотація коротко викладає основні положення дисертації, включаючи ключові слова та перелік публікацій, де висвітлено основні результати дослідження. Анотація подана українською та англійською мовами.

Вступ обґрунтовує актуальність обраної теми, аналізує ступінь наукової розробленості проблеми та визначає зв'язок роботи з науковими програмами.

У ньому також сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів для практики й освіти. Наведено інформацію про апробацію, особистий внесок автора, а також структуру та обсяг дисертації.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження правового регулювання сфери державного страхування в Україні» авторка дослідила сутність правового регулювання державного страхування, правову природу відносин, які виникають у сфері державного страхування, вдало проаналізувала різні моделі правового регулювання державного страхування. Виокремлено основні етапи становлення та розвитку моделі правового регулювання страхової діяльності в Україні з урахуванням різних чинників: аналізу еволюції нормативних актів, що визначали правила страхування в різні цикли розвитку сучасної української державності; вивчення передумов, що сприяли формуванню державної регуляторної політики в галузі страхування протягом визначеного періоду; ефективності та продуктивності проведних реформ у сфері державного регулювання страхової діяльності тощо. Зосереджено увагу на принципах здійснення правового регулювання державного страхування. Крім цього дисертантка зазначає, що одним із основоположних елементів системи принципів правового регулювання державного страхування, який покликаний забезпечити рівність прав та обов'язків учасників страхових відносин, є принцип справедливості.

У розділі 2 «Механізм правового регулювання сфери державного страхування в Україні» розкрито роль та значення системи суб'єктів державного страхування, їх взаємодії та функціонування. Важливим аспектом даного розділу є класифікація методів правового регулювання страхової діяльності. Авторка зазначає, що визначним критерієм при застосуванні методів правового впливу держави на сферу державного страхування є їх поділ на пряме регулювання (проведення законотворчої діяльності та організації нагляду і контролю) та непряме регулювання (через податкову, інвестиційну, тарифну, антимонопольну політику) з подальшою класифікацією регуляторних інструментів. Регуляторні механізми моніторинг капіталу, стрес-тестування не тільки створюють дієву систему управління страховими ризиками, а й сприяють довготривалій надійності страхового ринку.

У розділі 3 «Напрями вдосконалення правового регулювання сфери державного страхування в Україні» висвітлено низку системних проблем, пов'язаних із безпекою, стабільністю соціального захисту, недобросовісною конкуренцією та недостатньою інституційною спроможністю регуляторів, які досі залишаються хронічними викликами для ринку страхування. Підмічено, що ключовою причиною наявного різноманіття та подальшого зростання

кількості випадків шахрайства у сфері страхування – відсутність консолідованої та уніфікованої бази даних про виявлені факти шахрайських дій. Акцентовано увагу на аналізі наявних регуляторних моделей, потенціалі запозичення зарубіжного досвіду при вирішенні питань контролю і нагляду за страховим ринком та його впровадження на вітчизняному рівні, осмисленні традиційних глобальних практик у поєднанні з викликами сьогодення.

Визначено, що невідкладними кроками у цьому напрямі мають стати заходи із запровадження системи пруденційного нагляду за діяльністю страховиків, зокрема: формування узагальнених підходів до ідентифікації та оцінювання ризиків з урахуванням особливостей українського страхового середовища (передусім в умовах воєнного стану); удосконалення звітних форм страховиків, що дозволить здійснювати ризик-орієнтований моніторинг їх діяльності з урахуванням показників динаміки розвитку та спадку окремих сегментів страхового сектору та ін.

Висновки кожного розділу та дисертації в цілому відповідають поставленій меті дослідження та отриманим результатам.

Таким чином, дисертація Людмили Василівни Федорюк відповідає встановленим вимогам і є завершеною науковою працею. Її результати успішно вирішують актуальне наукове завдання щодо правового регулювання сфери державного страхування в Україні.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці.

Отримані результати дисертаційного дослідження Федорюк Людмили Василівни на тему «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні» рекомендуються для використання нормотворчій діяльності органів публічної влади, у діяльності закладів вищої освіти, у науково-дослідницьких розробках наукових установ, при написанні статей та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом тощо.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача

Висловлюючи загальну позитивну оцінку проведеному дослідженню, необхідно водночас відзначити, що, як і в будь-якій творчій науковій роботі, в ній можна констатувати наявність певних дискусійних та спірних аспектів. Ці моменти потребують уточнення позиції автора та мають бути враховані здобувачем під час публічного захисту.

1. Характеризуючи податкові пільги як «інноваційний правовий метод, завдяки якому держава стимулює розвиток державного страхування» (с. 106–107) доцільно було би здійснити поглиблений аналіз їх довгострокового впливу, зокрема з огляду на потенціал таких інструментів щодо залучення

інвестицій і підтримки соціально орієнтованих програм сталого економічного зростання.

У цьому аспекті ключового значення набуває питання прозорих і дієвих механізмів контролю за використанням податкових преференцій. Мова йде передусім про існування правових та інституційних гарантій, здатних мінімізувати ризики їх недобросовісного застосування з боку як страхових компаній, так і державних органів. У цьому зв'язку заслуговує на уточнення позиція дисертантки щодо наявності таких запобіжників. Якщо вони передбачені, то яка їх нормативна природа та практична ефективність?

2. У дисертації (с. 111) здобувачка пропонує декілька основних напрямків удосконалення системи управління ризиками страховиків. А саме в частині вдосконалення внутрішніх процедур оцінки достатності капіталу та внутрішніх нормативних документів щодо окремих видів ризиків. Як рекомендація для автора, можна було деталізувати для яких саме ризиків є важливими та доцільними запропоновані заходи. Адже від оцінки ризиків залежить прийняття зважених управлінських рішень та ефективне здійснення пруденційного регулювання страхової діяльності.

Проте, зазначені зауваження та побажання мають уточнювальний та рекомендаційний характер. Вони не змінюють загальної позитивної оцінки дисертації, а навпаки, сприятимуть поглибленню наукової дискусії під час її публічного захисту.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота Федорюк Л.В. є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження Федорюк Людмили Василівни на тему «Правове регулювання сфери державного страхування в Україні», представлене на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним і завершеним науковим дослідженням. Дисертація містить науково обґрунтовані теоретичні і практичні результати, характеризується єдністю змісту та свідчить про особистий внесок автора в юридичну науку та практичну діяльність

Зміст дисертації відповідає спеціальності 081 «Право» і вимогам, встановленим постановами Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та

доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 08 квітня 2025 року) та «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами й доповненнями від 03 травня 2024 року), а також наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року), а її авторка — Федорюк Людмила Василівна - за результатами проведення публічного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:
професор кафедри
оперативно-розшукової діяльності
та національної безпеки
Національної академії внутрішніх справ
кандидат економічних наук, доцент **Маріанна КОЩИНЕЦЬ**

Підпис засвідчую
фахівець ВІДДІЛЕННЯ РОБОТИ З
ПОСТІЙНИМ СКЛАДОМ ВІДДІЛУ
КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДОВІДОК
В. Гаєвич